

КОРПОРАТИВ КОРХОНАЛАРДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТНИ ТАШКИЛ ЭТИШ АСОСЛАРИ

Махатов Джанибек Бегмахаматович

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби

Тингловчиси

Корпоратив корхоналарда инновациялами бошқаришни такомиллаштириш бугунги кунинг долзарб муаммолардан “Бугун биз давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтмоқдамиз. Инновация – бу келажак дегани. Биз буюк келажакимизни барпо этишни бугундан бошлайдиган бўлсак, уни айнан инновацион ғоялар, инновацион ёндашув асосида бошлашимиз керак”²⁶³ деб алоҳида таъкидлаб ўтди. Инновацион ривожлантириш стратегияси юқори самарали иш жойлари яратилишига ҳам йўналтирилган бўлиб, мамлакатимизда меҳнатга лаёқатли аҳолининг иш билан муносиб бандлигини таъминлаши ҳам шубҳасиздир. Корпоратив корхоналарда инновацияларни бошқаришни такомиллаштириш бугунги кунинг долзарб муаммолардан бири ҳисобланади. 2022-2026 йилларга мўлжалланган янги ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида ПФ-60 сонли фармонига мувофиқ, Иқтисодиётни реал секторида ҳамда молия ва банк соҳаларида ишлаб чиқариш ва операцион жараёнларини автоматлаштириш бўйича манзилли дастурни тасдиқлаш, молиявий-иқтисодий фаолияти самарадорлигини ошириш, корпоратив бошқарувни оптималлаштириш мақсадида ишлаб чиқариш ва бошқариш жараёнларини автоматлаштириш (ERP) тизимлари ўтиш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади²⁶⁴. Замонавий иқтисодиётда корпоратив тузилмаларда инновацияларни жорий қилиш бугунги куннинг долзарб эканлигини кўрсатади. Иқтисодиёт тармоқларини инновацион ривожлантириш орқали корхоналарни модернизациялаш ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш ҳисобига юқори самарадор иш жойларини яратиш, фаол инновацион тадбиркорлик ва ўзини ўзи банд қилишнинг самарали шакллари ривожлантириш ҳам бугунги кун талабларига тўлиқ жавоб бермайди. Шунинг учун давлатимиз раҳбари: “Бугун биз давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтмоқдамиз. Инновация – бу келажак дегани. Биз буюк келажакимизни барпо этишни бугундан бошлайдиган бўлсак, уни айнан инновацион ғоялар, инновацион ёндашув асосида бошлашимиз керак” деб алоҳида таъкидлаб ўтди. Ана шу вазифалардан келиб чиққан ҳолда 2021-2022 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион

²⁶³ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 23 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси // Халқ сўзи, 2017 йил 23 декабрь.

²⁶⁴ 2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида ПФ-60 сонли фармони.

ривожлантириш стратегияси ишлаб чиқилди ва қабул қилинди. Ушбу Стратегиянинг бош мақсади - мамлакатнинг халқаро майдондаги рақобатбардошлиги даражасини ва инновацион жиҳатдан тараққий этганини белгилловчи асосий омил сифатида инсон капиталини ривожлантириш деб белгиланди. Бунинг учун, энг аввало, барча даражада таълим сифати ва қамрови оширилиб, узлуксиз таълим тизими ривожлантирилади ҳамда кадрлар тайёрлаш тизимининг иқтисодиёт эҳтиёжларига мослашувчанлиги таъминланади. Замонавий ривожланиш кишилиқ жамияти олдида бир қатор муаммоларни келтириб чиқармоқдаки, улардан иқтисодий тизимни янги "саноат инқилоби 4.0" деб номланган технологик инқилоб келтириб чиқарадиган, иқтисодий маконни рақамлаштириш жараёнида шаклланган янги шароитларга мослаштириш ҳал қилувчи омиллардан бири сифатида юзага кўтарилди.

Бундай ўзгаришлар инсоният ҳаётида туб ўзгаришларни келтириб чиқаради, уларнинг асосини миллий иқтисодиётнинг барча соҳаларида, энг кенг доирадаги технологик ютуқлар натижасида юзага келадиган туб ўзгаришлар ҳисобланади. Иқтисодиётни рақамлаштириш бу ҳодисанинг асосий таркибий қисмларидан биридир²⁶⁵.

Ривожланаётган мамлакатларда рақамли иқтисодиёт улуши ҳар йили 15-25 фоизга ўсиб боришини таъкидлаш лозим²⁶⁶, шунинг учун иқтисодий тизимларни рақамлаштириш жараёнларига мослаштириш бўйича мақбул чораларни излаш илмий тадқиқотларнинг муҳим йўналиши ҳисобланади.

"Рақамли иқтисодиёт" атамасининг замонавий тушунчаси 1995 йилда америкалик олим Н. Негропонт²⁶⁷ тадқиқотлари туфайли илмий муомалага кирди, у биринчи навбатда ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) ривожланиши билан боғланди. Ушбу нуқтаи назар АКТнинг жамият иқтисодий ҳаётини рақамлаштиришга таъсирининг умумий тушунчасини акс эттиради ва технологик омилни ўрганилаётган ҳодисанинг кўринишини белгилайдиган асосий ҳал қилувчи омил сифатида тавсифлайди.

Кўриб чиқиладиган атаманинг янада кенг тарқалишини Канадалиқ тадқиқотчи Д. Тампскотт²⁶⁸ асарларида кузатиш мумкин, у одамларнинг иқтисодий ҳаётида юз бераётган ўзгаришларни «рақамли жамият» атамаси нуқтаи назаридан тавсифлаган. Шунингдек, Н. Лейн²⁶⁹ "рақамли иқтисодиёт" ни савдо-сотиқни ташкил этишда ушбу ўзгаришларни келтириб чиқарадиган ва

²⁶⁵ Электронно-цифровое общество: плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта / Дон Тапскотт; пер. с англ. И. Дубинского; под ред. С. Писарева. М.: Рефл-бук, 1999. 403 с.

²⁶⁶ Бухт Р., Хикс Р. Определение, концепция и измерение цифровой экономики // Вестник международных организаций. 2018, Т. 13. № 2. С. 143-172.

²⁶⁷ Negroponte N. Being Digital. N. Y.: Knopf, 1995. P.243.

²⁶⁸ Электронно-цифровое общество: плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта / Дон Тапскотт; пер. с англ. И. Дубинского; под ред. С. Писарева. М.: Рефл-бук, 1999. 403 с.

²⁶⁹ Lane N. Advancing the digital economy into the 21st century // Information Systems Frontiers. 1999. Vol. 1, No. 3. P. 317-320.

унинг электрон компонентининг ривожланишига ҳисса қўшадиган тизим сифатида кўриб чиқади.

Худди шу даврда Л. Маржгерио²⁷⁰ ўрганилаётган ҳодисанинг таркибий қисмларига аниқлик киритди (Интернетнинг кенгайиши; товарларни рақамли етказиб бериш; электрон тижорат; жисмоний товарларнинг чакана савдоси). Шунингдек, рақамли иқтисодиётнинг тузилиши Р. Клинг ва Р. Ламб томонидан таҳлил қилинган бўлиб, улар элементар таркиб орасида қуйидаги қисмларни аниқладилар: аралаш рақамли маҳсулотлар; рақамли технологиялар орқали етказиб бериладиган маҳсулотлар; АТ-саноат²⁷¹. Таркибий элементларга нисбатан бу қарашлар қарама-қарши бўлмай, фақат муаллифлар тадқиқотда турли мезон белгиларидан фойдаланганликларини билдиради. Ушбу ҳолат "рақамли иқтисодиёт" атамасининг кўп ўлчовлилигини кўрсатади.

Е. Бринолфсон ва Б. Кахин²⁷² рақамли иқтисодиётни бошқа томондан кўриб чиқиб, уни иқтисодий ўсишга ҳисса қўшадиган ҳаракатлантирувчи куч сифатида таърифладилар. Ушбу ёндашув омил омилени ҳам кўрсатади, аммо таъсир ўзаро таъсир қилади. Д. Тампскотт, Н. Лейн, Р. Клинг ва Р. Ламбнинг қарашлари АКТнинг рақамли иқтисодиётнинг ривожланишига таъсирига қаратилган бўлиб, Е. Бринолфсон ва Б. Кахин томонидан олиб борилган тадқиқотларида уни иқтисодий ўсишга ҳисса қўшадиган омил деб олиб чиқилади. Рақамли иқтисодиётнинг таркибий таркибий қисмини ўрганаётганда, унинг элементларини Т. Месенбург²⁷³ ажратиб кўрсатилиб, уни учта таркибий қисмга ажратади: электрон бизнес инфратузилмаси, электрон бизнес ва электрон тижорат.

Рақамли технологияларни ривожлантириш кўлами ва уларни жамиятнинг иқтисодий ҳаётига татбиқ этиш тўғрисида McKinsey Глобал институти олимлари ҳам рақамлаштиришга олиб келадиган ўзгаришларнинг туб моҳияти ва аҳамиятига ишора қилдилар²⁷⁴. Саноат инқилоби 4.0 томонидан вужудга келган ҳодисаларнинг моҳиятини тушуниш, гарчи у энг умумлаштирилган хусусиятга эга бўлса-да, ижтимоий-иқтисодий ва бошқа соҳаларда содир бўлаётган ўзгаришлар кўлами хусусиятини белгилашга имкон беради. "Рақамли иқтисодиёт" атамасининг энг умумий таърифини россиялик олимлар Е. А. Устюжанина, А. В. Сигарев ва Р. А. Шеиннинг²⁷⁵ муаллифлик талқинида кўриш мумкин. Рақамли иқтисодиёт "бу деярли барча ривожланган ва ривожланаётган

²⁷⁰ The Emerging Digital Economy / L. Margherio [et al.]. Washington, DC: Department of Commerce, 1999.

²⁷¹ Kling R. IT and Organizational Change in Digital Economies: a SocioTechnical Approach // ACM SIGCAS Computers and Society. 1999. Vol. 29, no. 3. P. 17-25.

²⁷² Brynjolfsson E., Kahin B. Introduction. Understanding the Digital Economy. Cambridge: MIT Press, 2000. P. 1-10.

²⁷³ Mesenbourg T. L. Measuring the Digital Economy. U.S. Bureau of the Census. URL: <http://www.census.gov/content/dam/Census/library/working-papers/2001/econ/digitalecon.pdf>.

²⁷⁴ . Boden M., Cagnin C., Carabias V., Haegeman K. Facing the future: time for the EU to meet global challenges // European Commission Joint Research Centre Institute for Prospective Technological Studies European Union, 2010. P. 44.

²⁷⁵ Устюжанина Е. В., Сигарев А. В., Шеин Р. А. Цифровая экономика как новая парадигма экономического развития // Экономический анализ теории и практика. 2017. Т. 16, № 12. С. 2238-2253.

мамлакатлар иқтисодиётига у ёки бу даражада таъсир кўрсатадиган объектив шартли жараён". Жамият тараққиёти иқтисодий тизимларнинг нафақат макроиқтисодий ва микроиқтисодий даражада, балки глобал миқёсда ривожланиш жараёнини белгилаб берди.

Ушбу ҳолат аксарият жаҳон кучларининг иқтисодий сиёсати доирасида амалга оширилган турли стратегик давлат дастурларини яратишга асос бўлди. Қуйидаги дастурларни мисол сифатида келтириш мумкин: Рақамли Иқтисодиёт (АҚШ), Интернет Иқтисодиёт (Хитой), Индустрије 4.0 (Германия), Рақамли Иқтисодиёт (Россия)²⁷⁶ ва бошқалар.

Рақамли иқтисодиёт атамасини ўрганишга ягона ёндошув мавжуд эмас.

Рақамли иқтисодиётни қуйи тизим, тизимли иқтисодиётнинг ишлаши ва ривожланишининг электрон механизми сифатида кўриб чиқиш мумкин²⁷⁷, шунингдек, ахборот-коммуникация технологияларига асосланган такрор ишлаб чиқариш жараёни доирасида иқтисодий муносабатларни акс эттирувчи моделни ифодалайди. Рақамли иқтисодиётни қуйи тизим сифатида намоиш этишнинг юқоридаги концепциясини тўлдириб, таҳлил қилинган бизнеснинг модели доирасида ишлайдиган компаниялар томонидан намоиш этиладиган иқтисодиётнинг бир қисмини кўриб чиққан Р.Бух ва Р.Хикснинг²⁷⁸ рақамли маҳсулотлар ёки хизматларга асосланган фикрларини келтириш мақсадга мувофиқдир. Бундан ташқари, бундай товарларни ишлаб чиқариш жараёнининг ўзи рақамли технологиялар билан боғлиқ. Ушбу ёндашувда рақамлаштириш жараёнларини таҳлил қилиш ва уларнинг бошқарувнинг микроиқтисодий даражасига таъсири ҳақида гап кетади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-йил 28-январдаги "2022-2026-йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида" ги ПФ-60-сонли Фармони.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 12-майдаги "2020 — 2025-йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида" ги ПФ-5992-сонли Фармони.

11. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг 2010-йил 19-ноябрдаги "Банк ҳисобварақларига масофадан хизмат кўрсатиш тизимларида ишлаш тартиби тўғрисида" ги 2155- сонли Низоми.

²⁷⁶ Ўша жойда

²⁷⁷ Косолапова М. В., Свободин В. А. Методологические вопросы системно-цифровой экономики: взаимосвязь системной и цифровой экономик // Мягкие измерения и вычисления. 2019. № 6. С.13-19.

²⁷⁸ Бухт Р., Хикс Р. Определение, концепция и измерение цифровой экономики // Вестник международных организаций. 2018, Т. 13. № 2. С. 143-172.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 23-мартдаги “Банк хизматлари оммабоплигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3620-сонли Қарори.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 3-июлда “Ўзбекистон Республикасида рақамли иқтисодиётни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3832-сонли Қарори.

14. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. Т.: Ўзбекистон, 2021. — 464 б.

15. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик - ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. Мамлакатимизни 2016-йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъруза. Т.: Ўзбекистон, 2017. — 104 б.

16. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // [хттпс://президент.уз/уз](http://prezident.uz/uz)

17. Азизов У.Ў, Қоралиев Т.М. ва бошқалар. Банк иши. Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2016. – 640 б.

18. Абдуллаева Ш.З. Банк иши. Т.: “Иқтисод-Молия ” нашриёти, 2017. 768 б.
Дуглас Х. Банковская